

Mitt lyriska husapotek

Är himlen en läkare?
Man talar om bot.
Men postum medicin
kommer ingen åt.
(tolkning av Ellen Löfmarck)

Så skriver den amerikanska poeten Emily Dickinson (1830-1886) i dikt nummer 1270. Alla hennes nästan 1 800 dikter har numrerats av en amerikansk forskare, Thomas H. Johnson. Bara sju blev publicerade och ingen av dikterna i hennes eget namn. För varje författare som möter motgångar och inte blir publicerad alls står Emily för drömmen om den stora framgången som en vacker dag skall komma. Medan hon levde var hon en okänd författare utanför en liten krets släkt och vänner och idag är hon USAs mest lästa och omskrivna kvinnliga poet. Men hos oss är hon ganska okänd utanför de professionella läsarnas krets.

Hennes livsöde var märkligt. Sånär som på ett par läkarbesök i Boston – hon hade besvär med ögonen – lämnade hon aldrig småstaden Amherst, och hon levde och dog i samma rymliga tegelhus dit familjen flyttat när hon var flicka. Fadern var en sträng man som aldrig ägnade sig åt lekar med henne, brodern eller systemen. Han var jurist och politiker, av utpräglat formell sort: »Pappa tågar som Cromwell också när han ska hämta in några vedpinnar», och han har så mycket att stå i med alla sina domstolsärenden, »att han inte alls märker vad vi gör.»

Om modern har det sagts att hon kunde vara känslökall och rentav grym, men dokument säger också att hon var en vänlig men lite vimsig kvinna. Systemen Lavinia blev med åren ett original som Emily, och levde för huset, katterna och blommorna. Hon kunde damma trapporna tre dagar i sträck, så att alla tvingades fly ur huset. Brodern Austin var mest samstämd med Emily men hade inte tid för hennes lyrik. En av hennes levnadstecknare, Sven Christer Swahn, skriver i boken som rymmer ett dikturval på svenska, »Mitt brev till världen»:

»Man kan säga att föräldrarna läste in henne i den trånga Amherst-världen,

men mot detta kan man också hävda att hon med geniets sätt att välja rätt såg till att hon stannade kvar i den värld som gav hennes dikt dess egen rymd och fortlöpande inspiration. Var i hela den vida världen kunde hon ha mött så mycket död, ångest och hämmad lidelse som i Amhersts trånga salar?»

Hon levde mitt i ett kraftfält av stridande viljor med småstadsoriginal av storslagna mått. Och hennes hyperkänslighet noterade allt som gjorde henne bestört, sårad, lycklig och främmande för vad hon såg. De flesta av hennes dikter är korta som snabba ögonkast: hon ser från ett oväntat håll som barn gör, men med en vuxens sorg:

*Ett ord blir dött
när det är sagt
– man påstår så.
Dock menar jag
att det blir fött
– just då.*

(dikt nr 1212, tolkning Britt G Hallqvist)

Det fanns böcker i barndomshemmet i Amherst norr om Boston i hjärtat av New England. Hon läste Emerson, Thoreau, Hawthorne och systrarna Brontë som hon beundrade. I ett tidigt brev citerade hon Charlotte Brontë: »Livet är så beskaffat, att händelserna inte kan svara mot förväntningarna.» Det var sådana satser hon tog upp i sin poesi.

Hon hade i sin närhet läsande vänner som hon visade sina dikter för, men de var inte många. Hon gick i högskola och seminarium, och var nog inte den störning som myten har velat beskriva. Men dem hon fick kontakt med tycks ha haft snäva intressen. Om det fanns intresse för lyrik var det med en traditionell smak och inte för Emilys påhittiga, nyskapande poesi. Inte förrän mot slutet av sitt liv mötte hon en människa som på allvar skulle ägna sig åt hennes dikter.

För den som själv skriver och läser mycket poesi är det en skön och renande känsla att ta fram hennes dikter och möta en ny syntax med laddade kombinationer och överklivningar i tanke och språk. Hon använder ofta tankstreck som jag uppfattar som pauser i talet och

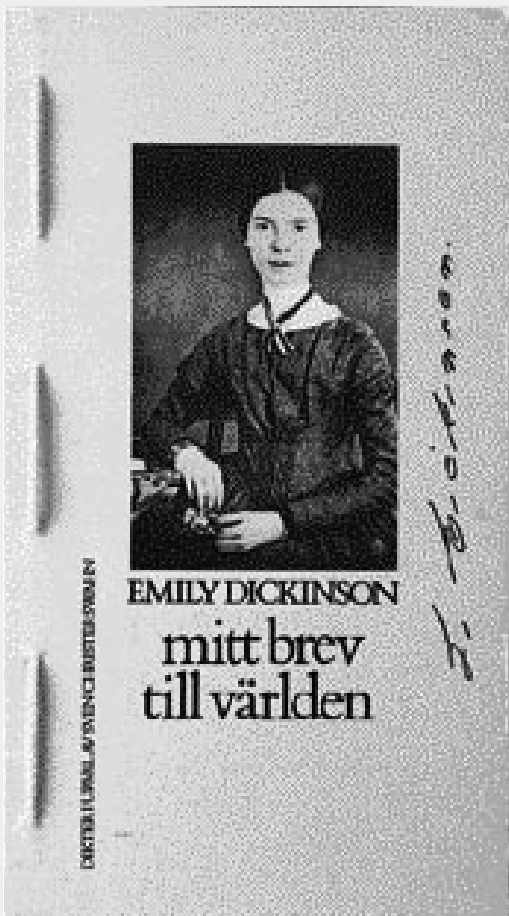
en gest med handen att man bör se bakåt mot vad hon har sagt. Ibland blir det patetiskt, men det stör inte. Livet är ju en ganska patetisk historia.

Naturen, döden och kärleken är hennes ämnen, om dem skriver de flesta poeter, men hon gör det på ett nytt sätt. Ofta är dikterna gåtor med humoristiska uttryck som hon lägger till. Hon har ett eget sätt att röra sig och att andas och en alldeles egen rytm. »Damen i vitt», som hon ibland kallades, blir antingen gäckande och mystisk eller lätt att fånga in som en gammal bekant man genom åren har fäst sig vid. Jag för min del mötte henne först i det lilla häftet »Dikter av Emily Dickinson», som Erik Blomberg och Johannes Edfelt tolkade och som hade vackra teckningar av Yngve Berg. Det var redan 1949, den kostade 3:75 och passade en students kassa. Den här korta dikten kan jag utantill sen femtio år för att den är både saklig och magisk:

*Jag har aldrig sett en hed,
ej någonsin havet jag såg,
och ändå vet jag hur ljungen ser ut
och känner igen en våg.*

*Jag har aldrig talat med Gud,
ej besökt de himmelska landen,
och ändå vet jag var leden går
som satt jag med sjökort i handen.*
(dikt nr 1052, tolkning Erik Blomberg)

Man har under det sena 1900-talet lagt fram teorier om kvinnligt skrivsätt som kanske säger någonting om hennes poetiska stil. Kvinnliga diktares sönderbrutna och fragmentariska språk har man tolkat som ett uppror mot vad den franske psykoanalytiske teoretikern Jacques Lacan har kallat för »faderns ordning», och man menar då det logiskt strukturerade språket. Kvinnors språk är däremot subversivt och trotsar lagar, regler. Det svenska 1990-talets kvinnliga poeter (t ex Frostenson, Jäderlund) är exempel på den tesen. Professor Staffan Bergsten driver den i en bok med tolkningar av ett urval Dickinson-dikter av Lennart Nyberg. »Emily Dickinson går aldrig lika långt i sin brytning med grammatik och metrisk form, men

Emily Dickinsons porträtt efter en dagerrotypi 1848 pryder omslaget till boken »Mitt brev till världen» (Höganäs: Bra Lyrik/Bra Böcker, 1986).

kanske innebar den för sin tid stötande friheten en utmaning mot faderns ordning», skriver han.

Emilys fars roll som den engelske puritanske statsmannen Oliver Cromwell, »Lord Protector» (diktator) när han tågar ut ur huset för att hämta några vedpinnar, som Emily uppfattade saken, och som jag citerade, leder till tanken att en auktoritär uppfostran, som var så vanlig och förekommer än idag, har betytt mera för den litteratur som har skrivits än en fri och naturlig uppfostran. Det är något att beklaga för familjelivet och att välsigna för litteraturen. Fadern var medlem av Första Kyrkan som var en borgerlig väckelserörelse och tog del i arbetet med kyrkbasarer och jordbruksmässor vid sidan om de andra förtroendeuppdragen som jurist och politiker. »Han representerade Amherst och Gud med tung entusiasm», skriver Swahn. Emily har sagt att hon inte gick på några möten för väckelserörelsen, »den lilla bönekretsen fick be sina böner mig förutan».

Hur såg Emily ut? Det enda säkra porträttet är en dagerrotypi från 1847. Vi ser en mager flicka i mörk klänning, kraftig näsa, munnen lite öppen, mittbena i mörkt hår som skiftar i rött och »ögon som en skvätt sherry gästen har glömt kvar», skriver hon i ett brev till en okänd manlig vän.

Några tycker sig se att hon vindar med ögonen, men det är inte sant. Hon hade besvär med ögonen och gick igenom en första behandling för en ögonsjukdom hos en specialist i Boston redan i tonåren. Hennes ögonläkare förbjöd henne under korta tider att läsa böcker, det tog hon hårt. Fadern hade föredragit att hon enbart hållit sig till andlig litteratur och försökte beslagta lättare läsning. Emily och hennes bror Austin gömde undan förbjudna böcker i pianot men blev upptäckta.

Emilys syster Lavinia och broderns väninna Mabel Todd kunde till sist ge ut hennes dikter fyra år efter hennes död 1886. De blev som alla andra chockade när de såg hur stor produktionen var som låg i manuskripthögarna. Redigeringsarbetet blev mödosamt. Den fullständiga upplagan svarar den tidigare nämnde Thomas H Johnson för: »Emily Dickinson, The Complete Poems» (London: Faber and Faber, 1975), minst fyra upplagor har följt. Alla hennes dikter är där daterade och numrerade.

Den glada tonen som bryter genom dikterna var dyrköpt. Bakgrunden till denna dikt kan vara påhittad. Hon hade manliga vänner, men de kom inte så ofta på besök. Inbillad eller ej blev vardagen en fest:

*Med sång fördrivs min väntan,
jag sätter hatten på
och stänger dörren till mitt hus,
och allt är färdigt så.*

*Hans kära steg hörs komma,
vi resa bort mot dag
och tala om hur vid vår sång
mörkret led nederlag.*

(dikt nr 850, tolkning Johannes Edfelt)

Utom Johnsons kompletta bok med dikterna på engelska rekommenderas »Mitt brev till världen», dikter i urval utgivna av Sven Christer Swahn, och med en lång och intressant efterskrift av honom om hennes liv och dikt. Dikterna är översatta av Swahn och andra poeter. De är numrerade men inte daterade som i Johnsons bok. Boken kom 1986 på Bra Lyrik. En annan bok: »Emily Dickinson: Dikter» (Studentlitteratur, Helikonbiblioteket, 1993). Urval och översättning Lennart Nyberg. Inledning: Staffan Bergsten. Varje dikt finns i sin engelska version på motstående sida.

Det är likadant med den danska volymen »Sig sandheden», där Poul Borum har översatt dikterna som kom på Brøndums förlag 1984.

Carl Magnus von Seth

Lars Erik Böttiger har under många år intresserat sig för läkare vars litterära insatser gjort dem kända i vida kretsar. Ett resultat av detta är de uppskattade författarporträtt han skrivit i Läkartidningen.

I boken »Litterära läkare» presenteras hans artiklar i samlad form, tillsammans med flera nyinskrivna avsnitt. Sammanlagt porträtteras nitton märkliga personligheter, från François Rabelais och Tobias Smollet till Claes Anderson, Paal-Helge Haugen och Eva Ström.

Litterära läkare omfattar 176 sidor, är rikt illustrerad, inbunden med hårda pärmar.

Priset är 160 kronor.

Litterära läkare

Beställer härmed.....ex av boken

.....namn

.....adress

.....postnummer

.....postadress

Insändes till LÄKARTIDNINGEN
Box 5603
114 86 Stockholm

Faxnummer: 08-20 74 35

www.lakartidningen.se
under särtryck, böcker